

TÜRK KÜLTÜRÜ AÇISINDAN YUNUS EMRE

Prof. Dr. Umay GÜNAY*

Türk düşüncesinin ve edebiyatının zirve şahsiyetlerinden biri de Yunus Emre'dir. Yunus Emre'yi tanıtmadan önce, kısaca başlangıcından itibaren Türk Dili ve Edebiyatı'nın Yunus'un yaşadığı çağa kadar gelişmesini değerlendirmenin yararlı olacağı kanaatindeyim.

Türkçe, Ural-Altay dil grubunun Altay koluna dahil bir dildir. Türklerin tarihlerine paralel olarak Türkçe'nin yayıldığı coğrafi alan çok geniştir. Bugünkü Moğolistan'dan, Karadeniz'in kuzeyine, Balkanlar'a, Doğu Avrupa'ya, Güneyde Anadolu ve Irak, Kuzey Afrika'nın bir bölümünü içine alan geniş bölgede Türkçe konuşan Türk halkları yaşamaktadır. Gerek tarihi gelişimi, gerekse coğrafi yayılımı açısından Türkçe pekçok lehçe, şive ve ağız farklılıkları göstermektedir. Orhun, Uygur ve Karahanlı devirlerini içine alan ve XIII. asra kadar süren Türkçe'nin ilk devresine "Eski Türkçe" adı verilir.

Selçuklu Hanedanı etrafında toplanan Oğuz Türkleri'nin XI. asırda, önce Horasan, İran ve Azerbaycan'a, sonra Irak, Anadolu ve Suriye'ye gelmeleri Türk tarihinin dönüm noktalarından biridir. XI-XII. asırlar arasında Azerbaycan, Anadolu ve bugünkü Irak ile Suriye sınırları içinde kalmış bulunan bu ülkelerin kuzey bölgeleri, Türklerin ikinci anayurdu haline geldi. Birinci anayurt olan Türkistan'dan uzakta kalan ve yeni siyasi birlikler içinde toplanan Oğuz Türkleri, XIII. asırda kendi konuşma dillerini yazı dili haline getirdiler. Böylece Azerbaycan, Irak, Suriye ve Anadolu'da, daha sonra Adalar'da Balkanlar'da ve Kuzey Afrika'da kullanılan ve günümüze kadar uzanan "Batı Türkçesi" meydana geldi. Türkistan'da ise "Eski Türkçe" bazı küçük değişikliklere uğrayarak devam etti. Batı Türkçesi kendi içinde birbirini takip eden ve birbirine geçmiş bulunan üç devreye ayrılmaktadır. Bu devrelerden birincisi, XIII-XV. asırlar arasında iki asır devam eden Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve ilk Osmanlıların kullandıkları, "Eski Anadolu Türkçesi" denilen yazı dili devresidir. Eski Anadolu Türkçesi, Batı Türkçesi'nin oluş ve kuruluş dönemidir. Yunus Emre'nin de şiirlerinin dili olan Eski Anadolu Türkçesi arkaik özelliklerin büyük bir bölümünü muhafaza etmekle birlikte, Arapça ve Farsça unsurlar bu dönemde Türkçe'ye girmeye başlamıştır.

Türk dilinin tesbit edilebilen en eski yazılı metinleri VII. asrın sonlarına ve VIII. asrın ilk yarısına aittir. Dikili taşlar üzerine Köktürk harfleriyle kazınmış bulunan bu yazıtlardan itibaren Türkçe aralıksız olarak izlenebilmektedir. VIII. asırda taşlara yazılmış Köktürk ve Uygurlar'a ait çok sayıda yazıt yanında Uygurlar'ın tarım havzasındaki Turfan ve Hoca'da meydana getirdikleri kâğıt üzerine elle yazılmış veya tahta harflerle basılmış pek çok metin vardır.

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

732'de Kültigin, 735'de Bilge Kağan, 720'de Tonyukuk adına dikilen Orhun Anıtları, gerek muhtevaları, gerekse mükemmel dil ve uslûplarıyla Türk Dili ve Edebiyatı'nın ve tarihinin şaheserleri arasında yer almaktadır. Köktürk yazısı ile yazılan yazıtlarda, Türkler'in tarihî başarı ve başarısızlıklarının sebepleri anlaşılmakta, gelecek nesillere öğütler verilmektedir.

745 yılında Köktürk hâkimiyetine son vererek yeni bir devlet kuran ve yerleşik hayata geçen Uygurlar, Orta Asya Türk Kültürü'nün gelişmesinde ve yayılmasında büyük rol oynamışlardır. Uygurlar, abidelere kazınmış edebiyat yanında kâğıda yazılmış edebiyata da sahiptirler. Bu dönemde, Köktürk yazısı terk edilmiş ve Sogdat yazısından geliştirilmiş Uygur yazısı kullanılmıştır. Budizm'le ilgili "8 Yükme", "Prens Kalyanankara ve Papamkara" isimlerini taşıyan metinler de Türkçe'nin işlenmiş bir edebiyat dili olduğunu gösteren örneklerdendir. Uygurlar'a ait şiir örneklerinin hece vezni ve üçlük ve dörtlülüklerle yazıldığı ayrıca şiirlerde, şairlerin isimlerinin bulunduğu görülmektedir.

Hunlardan beri Büyük Türk Hakanlığı'nın merkezi Orhun Bölgesi iken, 840 yılında Kırgızlar'ın, Uygur Hanedanı'na son vermesiyle devletin merkezi Doğu Türkistan'a kaymıştır. Yağma, Karluk, Çiğil, Tohsi gibi Türk boylarına dayanan Karahanlı Hanedanı da Doğu Türkistan'ın bausında, Balasagun, Tıraz ve Kaşgar şehirlerinde büyük Türk Kağanlığı'nı devam ettirmişlerdir. Uygurların Mani ve Buda dinleri etrafında yeni bir medeniyet dairesi içinde yeni bir edebiyat meydana getirmelerinden sonra Karahanlılar'ın üçüncü hükümdarı Satuk Buğra Han, X. asrın ortalarına doğru İslâmiyet'i Türk Devleti'nin resmî dini haline getirdi. Uygur yazısı kullanılmaya başlandı. İslâm dinine ait kavramlar Türk diline ve dille birlikte düşünce ve edebiyat hayatına girmeye başladı.

Yazılı örneklerinin bugüne kadar tesbit edilmemesine rağmen 1000 yıllarında İslâmî Türk Edebiyatı'nın kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072 yılında yazılmaya başlanıp, 1077 yılında tamamlanan Karahanlı devri Türk Edebiyatının ilk örneklerini ihtiva eden Divanü Lûgat-it-Türk, Türk Dili'nin ilk sözlüğüdür. Karahanlı ve İslâm devri Türk edebiyatının ilk büyük eseri olan Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacıp tarafından Balasagun'da 1069 yılında yazılmıştır. Kutadgu Bilig, mesnevi tarzında kaleme alınmış 6645 beyitlik bir siyâsetnamedir. Gene bu dönem eserlerinden Atabet ül-Hakayık XII. asrın ilk yarısında, Yükleli Edib Ahmed Bin Mahmud tarafından yazılmış manzum ahlâk kitabıdır. XII. asırda yaşayan, ilk İslâmî Türk tarikatı Yesevîliğin kurucusu olan Türk sufisi Ahmed Yesevî'nin hikmetleri de Karahanlı Türk Edebiyatı ürünlerindendir. Ahmet Yesevî, Şeyh İbrahim ile Şeyh Musa kızı Ayşe'nin oğlu olarak Batı Türkistan'ın Sayram kasabasında doğmuştur. Ahmet Yesevî, Şeyh Arslan Baba'nın himâyesinde ilk tahsilini tamamladıktan sonra Buhara'ya gitmiştir. Buhara'da Şeyh Yusuf Hamedânî'ye intisap etmiş, şeyhin ölümünden sonra onun tavsiyesine uyarak Yesi şehrine dönmüştür.

Türkler arasında İslâm mistisizmi diğer dinlerden farklı olarak teoride kalmamış pratikte uygulanabilir hayat tarzı haline gelmiştir. İslâmiyet'e dayalı olarak kurulan mistik hümanistik felsefeye tasavvuf denilmiştir. Ahmet Yesevî, tasavvufu kendi adıyla anılan tarikatı vasıtasıyla Sirderya, Taşkent, Seyhun çevrelerinde yaşayan göçebe Türkler'e öğretmiştir. Tasavvufun ve beraberinde gerekli İslâmî bilgilerin kolaylıkla benimsenmesinde "Hikmet"

adı ile anılan şiirler etkili olmuştur. Yesevîlik tarikatı, Türkler arasında doğup bu çevrede geliştiği için Türk gelenek ve kabulleriyle şekillenmiştir. İslâm tarikatlarının hepsinde olduğu gibi Yesevîlik de öncelikle Kur'anı ve hadisleri bilmeyi ve uygulamayı öngörür, bu eğitim tamamlandıktan sonra İslâm felsefesi olan tasavvufun prensipleri vasıtasıyla Tanrı'ya ulaşma yolunda gayret sarfedilir. Bu yolda ilerlemede öncelikle insanın zaaf ve kötü huylarından arındırılarak kişiliğinin olgunlaştırılmasına çalışılır. Tanrı'nın lutfunu sergilediği bu dünyanın imtihan yeri olduğu her an hatırlanarak bu dünyayı Tanrı'nın emirlerine göre yaşamak öğretilir. Ahmet Yesevî'ye ait olarak kabul edilen Divan-ı Hikmet'deki şiirlerin bir bölümünün Ahmet Yesevî dervişleri tarafından yazıldığı bilinmektedir. Ahmet Yesevî, 1166 yılında Yesi şehrinde ölmüştür. Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden başlayarak XIX. asrın sonlarına 1839 Tanzimat Hareketi'ne kadar 900 yıl süren ve Anadolu Türk-İslâm medeniyeti dairesi içinde teşekkül eden eserlerde İslâmî dünya görüşü hakimdir. Bununla beraber, Türk Edebiyatı içinde ayrı bir tarz olarak gelişen Tekke-Tasavvuf Edebiyatı başlığı altında incelenen eserler İslâmî-tasavvufî dünya görüşünün ve bu görüşün yaşama tarzı içinde uygulanma yollarını edebiyat vasıtasıyla okuyucu, dinleyici veya müridlere ulaştırma amacını taşırlar. Kendi içinde ayrıca tarikat ve zümre edebiyatlarına ayrılan Tekke-Tasavvuf Edebiyatı, XII. asırda Türkistan'da yaşamış olan Ahmet Yesevî'nin Divan-ı Hikmet isimli eseriyle başlamıştır. Bu eser doğu Türkçesi'nin özelliklerini aksettirmesi açısından da önemlidir.

1071 Malazgirt zaferiyle birlikte başlayan Türkler'in Anadolu'ya göçleri sonucunda kurulan Anadolu Beylikleri, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde Türk Edebiyatı iki kolda gelişme göstermiştir. Divan Edebiyatı adıyla da anılan Klâsik Türk Edebiyatı ve Türk Halk Edebiyatı. Klâsik Türk Edebiyatı'nın kökleri İslâm öncesi Arap şiirine dayanır. Bu edebiyat tarzı İslâmiyet'ten sonra bu dine giren çeşitli milletlerin katkısı ile önce Arapça'da, daha sonra Farsça ile Doğu ve Batı Türkçelerinde en son olarak da bugün Pakistan'ın yazı dili olan Urduca'da gelişmiştir. Türk Halk Edebiyatı ise Türkler'in ilk millî edebiyat geleneklerinin yeni kültür birikimi ve yaşama tarzı içinde şekillenmesinden ve gelişmesinden ortaya çıkmış edebiyat tarzıdır.

Bugünkü bilgilerimize göre Anadolu'da ilk edebî eserler XIII. asırda Anadolu Selçukluları'nın son ve Beylikler döneminin ilk yıllarında yazılmıştır. XIII. asırda Konya'da yerleşmiş olan Orta Asya'lı göçmen ailesinin oğlu olan Mevlâna Celâleddin (1207-1273) bütün eserlerini Farsça yazmasına rağmen arkadan gelen nesilleri çok etkilemiştir. İslâm mutasavvıfı Mevlâna'nın, İslâm inanç, düşünce ve felsefesini içleyen ve Farsça olarak yazılan eserleri, Mesnevi, Divan-ı Kebir, Fihi-Mafih, Mecalis-i Seb'a ve Mektubat'tır.

Mevlâna Celâleddin'in oğlu olan Sultan Veled (1226-1312) babasının yolunu izlemiş ve Mevlevîlik tarikatını kurmuş, eserlerini Türkçe ve Farsça yazmıştır. Sultan Veled şiirlerinde babası kadar başarılı olmamakla beraber, Eski Anadolu Türkçesi'nin ilk edebî örneklerini vermesi ve Mevlevîlik tarikatını kurması bakımından önem taşır. Eski Anadolu Türkçesi'yle yazdığı şiirleri Rebabname ve Divan'ında bulunmaktadır. Çarh-name isimli kaside şeklindeki sufîyane manzume yazarı Ahmed Fakih ve lâ-dinî şiirin başlangıcı sayılan bir kaside ve altı gazelin sahibi Hoca Dehhâni de XIII. asırda yaşamışlardır.

* XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Yunus Emre (H.638, M.1240-41, H.720, M.1320-21) çok kısa ve ana hatlarıyla özetlediğimiz işlenmiş ve gelişmiş dil ve edebiyat gelenek ve birikiminin mirasçılarındandır. Yunus Emre'nin temsilcisi olduğu tasavvufî görüşü ve bu felsefeyi, tercihini açıklayabilmek için yaşadığı devrin siyasi ve sosyal durumunu da kısaca özetlemek gereklidir.

XIII. yüzyılın sonlarıyla XIV. yüzyıl başları Anadolu Tarihi'nin çok karışık ve huzursuz dönemidir. Bu dönem, Moğol akınlarıyla kurulu düzenin yıkıldığı, Selçuklu İmparatorluğu'nun içten çöktüğü, çeşitli Türk boylarının beylerinin ayaklandığı, halktan ağır vergilerin alındığı, yağmacıların saldırılarının sık yaşandığı, kuraklık ve kıtlıkla bütünleşen gerçek mânâda bir bunalım çağıdır. Bunalım çağlarında tarih felsefelerinin ağırlık kazandığı kabul edilmektedir. Bunalım çağlarında, aydınlar, tarihî devirleri anlamaya çalışırken sıradan insanlar arasında da bu konularda arayışlar yaygınlaşmaktadır. Böyle dönemlerle insanların zihinlerinde, kişinin kendisinin, ailesinin, milletin, insanlığın nereden geldiği ve nereye gittiği, nasıl ve niçini önemli problemler olarak belirlemektedir. Bunalım çağlarında ortaya çıkan tarih felsefesinin türü, kültürün hakim üpiyle bağlantılıdır. Bunalım dönemlerinde, sıkça ortaya çıkan ölüm, diriliş, yargılanma gibi sorular ilâhî kaynaklı yorumlara dayalı felsefelerle cevaplandırılmaktadır. Tasavvuf felsefesi, bütün bu soruları cevaplandırırken bu dünyanın geçiciliğini ve bir imtihan yeri olduğunu vurgulamış, ilahî birlikte sürekli ve sonsuz mutluluğun varlığını telkin ederek, bunalımdaki insanlara çıkış yolu olmuştur. Yunus Emre, şiirlerinde bu gerçeği dile getirmiştir:

Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Velî bizim ömrümüz bir tiz bazara benzer

Her kim bu şara geldi bir lahza karar kıldı
Geri dönüp gitmeği gelmez sefere benzer

Bu şarın evvel dadı şehd ü şekerden şirin
Âhir açısını gör şol zehr-i mâra benzer

Evvel gönül almağı hûblara nisbet eder
Âhir yüz döndürmeği acûz mekkâra benzer

Bu şarun hayalleri dürlü dürlü halleri
Aldanmış gâfilleri câzu ayyâra benzer

Bu şarda hayallerin haddî vü şümârı yok
Bu hayale aldanan otlar davara benzer

mesel: örnek, benzer, hikâye
ulu: büyük
şar: şehir
lahza: an
şehd ü şeker: bal ve şeker
âhir: sonra

zehr-i mâr: yılan zehiri
hûb: güzel
nispet etmek: kıyaslamak, bağlı ve ilgili
âcuz mekkâr: hileci, aldatıcı yaşı çirkin cadı
câzu ayyar: saldırgan cadı
haddü vü şümârı: sınırı ve sayısı

Bu şârın sultanı var cümleye ihsânı var
Sultanıla bilişen yoğiken vara benzer

Kendi mikdârın bilen bildi kendi hâlini
Velî dahı ıskıla evvel bahara benzer

Biçare Yûnus'ı gör derdile hayrân olmuş
Anun her bir nefesi şehd ü şekere benzer

Yunus Emre'nin yaşadığı çağda Türk kültürü hem bunalım çağında hem de yeni bir oluşum dönemindedir. Bu yeni oluşumda İslâmiyet ve tasavvufun çok büyük etkisi olmuştur. Türk tarihi açısından XIII-XIV. asır yukarıda kısaca belirttiğimiz sebeplerle bir açıdan büyük bir yıkılış çağı olmakla beraber bir yandan da yeni oluşum ve fevkalade gelişmelerin yaşandığı dönemdir. Dünyanın sayılı büyük medeniyet ve kültür birikiminin yaşandığı Osmanlı İmparatorluğu da bu karmaşık dönem içinde M.1299 yılında kurulmuştur. Yıkılışla dirilişin birarada yaşandığı oldukça ender bir dönemdir. Yunus Emre böyle bir çağın yıkılışını dirilişe yönlendiren, mânaya dayanarak çöküşü büyük bir uygarlığa döndürenlerin arasında hizmet eden bir büyük mutasavvıf şairdir.

1071'de Anadolu'nun fethiyle başlayan doğudan batıya göç, Moğol akınları ile hızlanmış, çok sayıda yetişmiş mutasavvıf, âlim, sanatkâr Anadolu'ya gelmiştir. Yeni kurulan yerleşim merkezlerinde, yeni oluşumlar başlamıştır. Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevî halifeleri, Rum abdalları adıyla anılan Anadolu gazileri, Horasan erenleri, Kalenderîler, Câmîler, sonradan Rifâî adını alan Ahmedîler yanında dini çıkar amacıyla kullananlar, devlete karşı ayaklanmalar düzenleyen Babalılar, Haydarîler, Şemsîler, Anadolu'dan Suriye'ye, Mısır'a, Hicaz'a kadar uzanan alanda merkezler kurarak kendi kabulleri çerçevesinde temsilciler yetiştirerek halkı kendi taraflarına çekmeğe çalışıyorlardı. Yunus Emre ise bütün şiirlerinde farklılıkları anlayışla karşılamayı, bütünleşmeyi, hoşgörmeyi, sevmeyi öğretmeye çalışmıştır:

Hak cihâna doludur kimesne Hakk'ı bilmez
Onu sen senden iste o senden ayrı olmaz

Dünyaya inanırsın rızka benimdir dersin
Niçin yalan söylersin çün sen dediğin olmaz

Ahret yavlak ıraktır doğruluk key yarağdır
Ayrılık sarp firaktır hiç varan geri gelmez

Dünyaya gelen geçer bir bir şerbetin içir
Bu bir köprüdür geçer cahiller onu bilmez

velî: ama, fakat, lâkin
dahı: hem de
ıskıla: aşk ile
ihsân: bağış
mikdar: ölçü, değer
evvel bahar: ilkbahar

kimesne: kimse
yavlak: çok fazla
key: pek, çetin
yarağ: hayırlı, yararlı iş
firak: ayrılık, ayrılma

Gelin tanışık edelim işin kolayın tutalım
Sevelim sevillelim dünyaya kimse kalmaz

Yunus sözün anlarsan ma'nisini dinlersen
Sana iy dirlik gerek bunda kimesne kalmaz

Daha sonraki yıllarda pek çok tarikatın doğup gelişmesinde etkili olan Yesevîlik yanında Mevlevîlik ve Bektaşîliğin kurucu pirleri sayılan Mevlâna Celâleddin Rûmî ve Hacı Bektaş-ı Velî de yaşadıkları çağda çevrelerini olumlu yönde etkileyen, insanlara dünyayı İslâmîyetin öngördüğü tarzda yaşamayı öğütleyen, olgun insan olma yollarını anlatan, Tanrı'yı sevgiyle yorumlayan iki önemli şahsiyettir. Mevlevîlik ve Bektaşîlik, kurucu pirlerinin ölümünden sonra sistemleşerek tarikat haline gelmiştir.

XIII. yüzyılın dikkat çekici bir başka yönü de Anadolu'daki imar faaliyetleridir. Konya'dan başlamak üzere Tokat, Amasya, Kayseri, Antalya ve Denizli çevresinde cami, medrese, hamam ve aşevlerinden oluşan külliyeler yanında yolcular için hanlar ve kervansaraylar, hastahaneler, çeşmeler, köprüler, camiler, medrese, tekke, zaviyeler yaptırılmıştır. Sosyal yapıdaki bütünleşmeyi, kültürdeki müşterekliği sağlamada fevkalade etkili olan vakıf anlayışı da bu asırdan itibaren kurumlaşmış, yukarıda saydığımız değerli mimarî eserlerin yapılmasında ve toplumda sosyal dayanışma, huzur ve güvenin sağlanmasında etkili olmuştur.

Mimarî yapılarla birlikte süsleme sanatları da gelişmiştir. Tahta, taş oymacılığı ve çini sanatları da gelişmiştir. Tahta, taş oymacılığı ve çini sanatları hem dış hem iç mimarîde kullanılmıştır. En eski Selçuklu çinileri Konya'da Alâeddin Camii ve Beyşehir Gölü civarında bulunan Kubadabad Sarayı'nda kullanılmıştır.

Minyatür, millî sanat niteliğini Selçuklular döneminde kazanmış, bu dönemde Nakışhane ve Nigârthane denilen resim okulları kurulmuştur. Türk minyatürü İran minyatüründen farklı olarak gerçekçi bir anlatımla günlük hayatı aksettirmiştir. Bu dönemde ayrıca dokuma, halı, kilim, maden kakmacılığı, deri, ok ve kılıç üzerine işlemler, telkârî, hüsn-ü hat, teship, oymacılık gibi sanat dallarında başarılı örnekler verilmiştir.

Türk müziği, İslâmî kültür etkisiyle yeni oluşumlara yönelmiş, özellikle tarikatların bünyesinde gelişme göstermiştir. Şiir daima ezgiyle çok kere müzik aleti eşliğinde terennüm edilmiştir. Yunus Emre'nin şiirleri ilâhî tarzında çeşitli dinî toplantılarda söylenerek yaygınlaşmış ve sözlü edebiyat geleneği içinde etkili olmuştur.

Anadolu halkının göçebe kesimi geçimini hayvancılık, dokumacılık ve taşımacılıkla, yerleşik olanlar ise tarım, hayvancılık, madencilik (demircilik, bakırcılık vb.) dericilik, dokumacılıkla sağlıyordu.

Türk tarih ve kültürünün kısaca aktarmağa çalıştığımız fevkalade karmaşık bir döneminde yaşayan Yunus Emre'nin tarihi kişiliği hakkında kesin delil olarak kabul edilen belge sayısı sınırlıdır. Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetnamesi'ne göre Eskişehir'in Sivrihisar kazasına bağlı Sarıköy'de doğmuş ve burada ölmüştür. Anadolu'nun pek çok bölgesi Yunus Emre'ye sahip çıkmıştır. Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan pek çok makam ve mezar vardır. Bunlardan, Sivrihisar-Sarıköy, Karaman ve Ortaköy'deki mezarların gerçek mezar olduğu iddiaları kuvvetle ileri sürülmektedir.

Yunus Emre'nin menkabevî hayatı Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetnamesi'ne göre şöyle özetlenebilir: Hacı Bektaş-ı Veli, Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş ve Kırşehir yöresine yerleşmiştir. Bir süre sonra saygıdeğer kişiliğiyle tanınmış, kerametleri çevrede anlatılmaya başlanmıştır. Zaman içinde çevresinde müridler toplanmış, dergâhı eğitim merkezi haline gelmiştir. Daima dergâhında sohbet toplantıları yapılır ve herkes nasibince yararlanırdı. Yoksul kişilere yardım etmek, onları boş çevirmemek de bu dergâh törelerindendi. O devirde Sivrihisar'ın kuzeyinde Sarıköy'de yaşayan Yunus isimli bir çiftçi vardı. Bir yıl kılık olunca Yunus, çaresiz kalmış ve Hacı Bektaş-ı Veli hakkında işittiği güzel vasıflara güvenerek ondan yardım istemeye karar vermiş. Türk töresi gereğince bu kâmil mürşide eli boş gitmek istemez, götürüleceği değerli hediye bulamadığı için dağdan alıc toplar ve Sulucakarahöyük'e gider. Hacı Bektaş-ı Veli'nin huzuruna varır, armağanını sunar ve buğday ister. Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus'un hediyesini kabul eder ve onu birkaç gün misafir eder. Yunus Emre köyüne dönmeye karar verdiğinde, Hacı Bektaş-ı Veli, "Buğday mı, nefes mi ister." diye sordurur. Yunus: "Nefesi neyleyim, bana buğday gerek." diye cevap verir. Hacı Bektaş: "Getirdiği her alıcın tanesine bir nefes verelim." diyerek teklifini tekrarlar. Yunus: "Eşim ve çocuklarım var, nefes karın doyurmaz, lutfederlerse buğday versinler" der. Hacı Bektaş-ı Veli, üçüncü sefer de: "Getirdiği alıcın her çekirdeğine on nefes verelim." teklifinde bulunur. Yunus, gene buğday isteğini tekrarlayınca, öküzüne buğday yüklerler ve yolcu ederler.

Yunus yola çıktıktan kısa bir süre sonra "Vilâyet erine vardım, bana nasip sundu, alıcının her çekirdeğine on nefes verdi, râzı olmadım. Gâfil gibi davrandım. Buğday biter, nasipse ölünceye kadar tükenmez." diye düşünür. Pişmanlıkla geri döner. Tekkeye gelince buğdayı indirir ve nasip istediğini söyler. Yunus'un dileğini Hacı Bektaş-ı Veli'ye iletirler. Hacı Bektaş-ı Veli: "O artuk olmaz. Biz onun kilidinin anahtarını Taptuk Emre'ye verdik. Varsın nasibini ondan alsın." der.

Yunus, bu söz üzerine yola çıkar ve Taptuk Emre'ye ulaşır. Hâlini anlatır. Taptuk Emre: "Hâlin bize ma'lum olmuştu. Hizmet et, emek yetir, nasibini al." der. Yunus, Taptuk Emre'nin tekkesine kırk yıl sırtında odun taşımış. Erenler tekkesine eğri yakışmaz inancı ile dağdan daima kuru ve düzgün ağaçları kesmiş, yaş ve eğri odun getirmemiştir.

Taptuk Emre'nin tekkesine Anadolu (Rum) erenlerinin misafir olduğu bir gün sohbet devam ederken, Taptuk Emre, Yunus-ı Guyende diye anılan kişiye her zamankî gibi sohbet eyle der. Yunus-ı Guyende susar, teklif üç kere tekrarlanır. Yunus-ı Guyende'den ses çıkmayınca Taptuk Emre, Yunus Emre'ye döner: "Yunus, vakit tamam oldu. Hazinenin kilidini açtık. Sen nasibini aldın, mecliste sohbet eyle." der. Yunus'un gönlü ve dili açılır, gözlerinden perde kalkar, ilâhî hakikatların sırlarını ve inceliklerini anlatmaya başlar.

Dinleyenler söylediklerini yazdılar büyük bir dîvan meydana geldi.

Yunus Emre'nin kesin tarihi hayatının tesbiti çalışmaları devam etmektedir. Bugün için Yunus Emre'nin M.1240-41 yılında doğduğunu, M.1320-21 yılında 82 yaşında öldüğünü, Risalet-ün Nushiyye ve Yunus Divan'ı adı altında toplanan şiirlerinden oluşan iki eserinin varlığını biliyoruz. Bu iki eserinden hareketle Yunus Emre'yi mutasavvıf şair ve sanatkar olarak tanımak, eserlerini tahlil ederek dünya görüşünü, insanlığa ve milletine verdiği mesajları tesbit etmek, şiirlerinde bir sanatkarın diliyle Türkçe'nin kudretini ve şiiriyetini görmek ve hissetmek mümkündür.

Yunus Emre, Türk tarihinin bir anlamda yıkılış bir anlamda kuruluş çağında yaşamıştır. Türklerin ilk medeniyet daireleri olan Atlı-Göçebe medeniyetinden yerleşik medeniyet ve Arap-Fars kültür dairesine geçiş döneminin oluşum çağının temsilcisidir. Bu oluşumda eski dinî inançların terkedilerek İslâmiyet'in kabulü, düşünce hayatında, yaşama tarzında büyük değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Yunus Emre, Türkistan'da Ahmet Yesevî ile başlayan Anadolu'da Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna ve Ahi Evran gibi mutasavvıflarla devam eden tasavvuf akımını benimseyen kalabalık bir grubun içinde yer alır/Tasavvuf, Tanrı'nın niteliğini ve kâinatın oluşumunu varlık birliği anlayışıyla açıklayan İslâmiyet'e dayalı felsefi akımdır. Tasavvuf'da temel fikir kâinatta ancak bir tek varlığın bulunduğu inanmak ve başka varlıkları o varlığın tecellisi saymaktır.

Tanrı, kâinat ve insanı bir bütün içinde görme ve insanın Tanrı ile, insanın başka insanlarla ilişkilerini bir bütünde arama ve açıklama, gelişmiş medeniyet ve kültürlerde çeşitli felsefeler içinde değerlendirilmiştir/Bu sebeple, tasavvufun kaynağında eski Hint, İran geleneklerinin ve bu geleneklerden ilham alan Yeni Eflâtunculuk felsefesinin etkilerinin bulunması tabiidir/Hint, Mısır, Eski Yunan, Musevilik ile ilgili felsefi kaynaklarda tasavvuf'daki kavramlara benzer ebedî bir Tanrı'nın varlığı, madde ve mânâdan oluşan insanın ve insanın idrak ettiği kâinatın bu ebedî Tanrı'nın eseri ve onun bir parçası olduğu ifade edilmiştir. Bütün bu kültürlerdeki ilgili felsefelerde, insanın kâinatın bir parçası olduğu kabulüne bağlı olarak ölümle ruhun ortadan kalkmayacağına inanılmıştır. İnsanın ruhu kâinatın ruhu ile birleşir ve ebedî âleme geçer. Tanrı, akıl yoluyla değil sezgi yoluyla kavranılır.

İslâm dininin ortaya çıkışından iki yüz yıl sonra Arabistan, İran ve Horasan'da İslâm tasavvufu şekillenmiştir. Türkler, tasavvufu, İslâmiyeti kabulleriyle birlikte tanıdılar, şeriat kurallarıyla birlikte tasavvufu öğrenmişlerdir. Tasavvuf kabulleri ve inançları Kur'an'ın belli ayetleri ve bazı hadiselerle bağlı olarak geliştirilmiş zaman içinde bu felsefi akımın kendine has terimleri teşekkül etmiştir. Tasavvuf akımının uygulama alanı olan tarikatlarda ve bu tarikatlara dayalı Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı yanında Klâsik Türk Edebiyatı vasıtasıyla tasavvufî kültür birikimini ifade ve aksettiren özel terimleri olan bir üslûp doğmuştur. Bu üslûbun etkisini orta devir Türk Halk Edebiyatı'nda da görmek mümkündür. Bu edebiyatlar vasıtasıyla ve tarikatların etkisiyle bu özel terimler halk diline de geçmiştir.

Yunus Emre'nin gerek Risalet-ün Nushiyye (Nasihat Kitabı) isimli mesnevisi gerekse şiirleri, kâinatı tasavvufa göre kavrama, dünyayı Tanrı'nın istediği şekilde yaşama yollarını anlatan, insana kendisi ile başa çıkmayı öğreten değerli eserlerdir. Yunus Emre'nin eserleri aynı zamanda şiir adı ile andığımız dilin estetik kullanımı özelliği ile sanat eseri niteliğine de sahiptirler. Yunus Emre, kendi içinde duyduğu uyumu, çevresinde de kurmak ister.

Dünyayı, Tanrı'nın öngördüğü gibi şekillendirerek yaşamının görevi olduğuna inanır ve tasavvufî an'layışla Tanrı'yı anlatır:

Padişahlık senündür heybetün var
Yaratdın yer ü göğü kudretin var

Bî nişansın nişânın kimse bilmez
Egerçi bî nihayet âyetin var

Cümle ins ü melek vuhuş u tuyûr
Kamûnun üstünde ibâdetin var

Ne dünya âhiret ne kaf u ne kâf
Bular katre deryâ melekûtun var

Ne reng ü ne şekil ne kad ne kamet
Ne cevher ne araz ne sûretin var

Senindir arş ü kürsi levh u kalem
Döner çerh yer turur hoş hikmetin var

Bu yüzyiğirmi dört bin nebiye
Gice mirâc gündüz münâcatun var

Dörttyüz kırk dört tabakat evliyâyâ
Verilmiş anlara kerâmetin var

Altubin altıyüz altmış altı
Okunur halk üzere âyetin var

Bu amele Yunus nice geçiser
Rayigân cümleye çok rahmetin var

İslâm tasavvufu, "Tanrı'dan başka mevcut yoktur" kuralından hareket eder. Varlık, tekdir ve birdir, mutlak vücut olan Tanrı'dan ibarettir. Bu anlayışta her şey zıddı ile bilinir. Mutlak güzelliğin zıddı mutlak çirkinlik, mutlak iyiliğin zıddı mutlak kötülüktür. Mutlak varlığın zıddı yoktur. Bir hadise göre Allah: "Ben gizli hazine idim. İstedim ki bilineyim."

bî nişan: işareti olmayan
egerçi: gerçi
bî nihayet: sonsuz
ins ü melek: insan ve melek
vuhuş u tuyûr: vahşi hayvan ve kuşlar
kamu: hepsi
kaf: arap alfabesinde k sesi
kâf: tasavvufda insan bedenini ifade eden
sembol
bular: bunlar
katre: damla
kad: yüksek

kamet: uzunluk
araz: işaret, alâmet
sûret: yüz, tarz, görünüş
arş ü kürsi: dokuzuncu gök ve altı
levh ü kalem: mutasavvıflara göre levh Allah'ın
bilgisi, kalem de O'nu görünür hale getiren
Allah'ın iradesidir.
mirac: göğe yükselerek Allah'ın hitabına mazhar
olma.
münacaat: Allah'a yalvarma, dua etme.
râyigan: pek çok

demıştır ve "kün" (01) emrini vermiştir. Bu emirle birlikte bu âlem tecelli etmiştir. Bu âlem kendi kendine var olan değil, Allah'ın varlığından dolayı tecelli edendir. Tecelli (görüntü haine çıkma) söz ile gerçekleşmiştir. "Kün" (01) emri verilmeseydi bu görüntü âlemi olmayacaktı. Yunus Emre, sözün önemini ve etkisini şiirlerinde dile getirmiştir.

Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz

Kelecilerin pişirgil yaramazını seçirgil
Sözün us ile düşürgil demegil çağada bir söz

Gel ahî ey şehriyârî sözümüzü dinle bâri
Hezaran gevher dinarı kara toprağ ede bir söz

Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gaafil olma bilin ile
Key sakın ki dilin ile canına dağ ede bir söz

Yunus imdi söz yatından söyle sözü gayetinden
Key sakın o şeh katından seni ırağ ede bir söz

Bütün bu oluşumun sebebi aşktır, aşk Tanrı'nın zatına ait bir nitelikler. Aşk Tanrı'nın sırrıdır ve tecellinin sembolüdür. İnsanın idrâk ettiği ve edemediği âlem, korku, yasak ve günah sebebiyle değil aşk sebebiyle oluşmuştur. Tasavvuf akımının Türk Edebiyatını etkileyen en belirgin yanı aşk ve sevgidir. Tasavvuf inancında mecazî ve hakikî diye nitelendirilen iki çeşit aşk vardır. Mecazî aşk insanlara duyulan geçici aşktır. Gerçek aşk ise Tanrı'ya duyulan ebedî aşktır. İnsan, insana duyduğu aşkla, aşk kavramını öğrenir, gerçek aşka, ilâhî aşka bu yoldan geçerek olgunlaşarak ulaşır. İnsan, Tanrı sıfatlarını taşıyan seçkin varlıktır. Yunus Emre'nin şiirinin özü de bu noktadan oluşmaktadır. Yunus, bütün şiirlerinde, sevginin ve aşkın dünya hayatında ve ilâhî âleme ulaşmadaki rolünü, etkisini, gücünü dile getirmektedir. Aşkın, sevginin Tanrı'nın bir lutfu olduğunu, eğer bu özellik kişiye verilmemişse, o insana ulaşmanın mümkün olmadığını dile getirmektedir:

keleci: söz
şerirgil: ayır, seç, çöz
us: akıl
çağada: olgunlaşmamış, ham, çiğ
ahî: kardeş
şehriyârî: hükümdar
hezaran: bin
kemini: kötüsünü

yat: usûl, yol, tedbir
sekiz uçmak: cennet
key: iyi
dağ: yara, yanık
gayet: iyi mükemmel
şeh katından: yüksek makamdan, Tanrı katından
itibardan.

İşksızlara verme öğüt öğüdünden alır değil
İşksuz âdem hayvan olur hayvan öğüt bilir değil

Kara taş su koyarsan elli yıl ısladurısan
Heman taş gine bayağı hünerli taş olur değil

Yunus olma cahillerden ırak olma ehillerden
Cahil ne var mü'minise câhillikten kalır değil

İnsan gönlünde aşk olduğu takdirde güzelleşir ve çevresini güzelleştirir.

İşitin ey yârenler aşk bir güneşe benzer
Aşk olmayan kişi misâli taş benzer

Taş gönülden ne biter dilinde ağı tüter
Nice yumşak söylese sözü savaşa benzer

Aşk var gönlü yanar yumşanır muma döner
Taş gönüller kararmış sarı katı kışa benzer

Geç Yunus endişeden gerekse bu pişeden
Ere aşk gerek evvel ondan dervişe benzer

Aşk insanı olgunlaştırır, çevresiyle ilişkilerini güzelleştirir, yeteneklerini geliştirir, ilâhî birliği anlamasını sağlar. İnsan ten ve ruh (can) denen iki unsurdan oluşur. Ten, ölümlü olan dört unsurdan (toprak, hava, ateş, su) meydana gelen geçici varlıktır. Ruh, Tanrı'nın parçası olduğu için ölümsüzdür ve Tanrı sıfatlarına sahiptir. Yunus Emre, bu kabulü Risalet-ün Nushiyye isimli mesnevisinin girişinde şöyle şiirleştirmiştir:

Pâdişahın kudreti gör neyledi
Od u sū toprağ u yele söyledi

Bismillah deyip getirdi toprağı
Ol arâda hâzır oldu ol dağı

Toprağ ile sūyu būnyad eyledi
Ana âdem demeği âd eyledi

Yel gelip ardınca dağıttı anı
Andan oldu cism-i âdem bil bunu

Od dahi geldi vü kızdırdı anı
Çünkü kızdı cisme ulaştı canı

Surete girmeğe can fermân olur
Pâdişah emrî anâ ferman olur

Sûreti can girdi pür nûr eyledi
Sûret dâhi cânı mesrûr eyledi

Tasavvuf kabullerine göre yaradılışın temeli insandır. İnsan bütün evreni bir bütünlük içinde yansıtan Tanrı'dan gelip gene Tanrı'ya dönecek olan ölümsüz bir özdür. Sonsuz bir yaratıcı gücün taşıyıcısıdır. İnsan kendiliğinden suç işleyen, cennetten kovulan bir yaratık değildir. İnsanın bütün hareketlerinin, davranışlarının kaynağı Tanrı'dır.

Seninle dirliğim senden ırılmaz
Hayat seninledir sensiz dirilmez

Benim münacaatım senden yanadır
Sana varan yolum sensiz varılmaz

Sensin gözlerim içre bile bakan
Sen bile bakmasam yolum görülmez

Sen ayrı ben seni nerde bulayım
Sensiz bu hak nefes ömrüm sürülmez

Sefer kılsam bana yoldaş olursun
Karâr etsem gene sensiz durulmaz

Varlığım sendedir ben bir âletim
Sun'ıssı sunmasa âlet kurulmaz

Tanrı'dan gelen insan tasavvufî kabullere göre gene Tanrı'ya döner. Ancak bu dönüş, bazı mertebelerden geçmekle belirli prensiplere uymakla gerçekleşir. Bunun için kitabî bilgileri öğrendikten ve İslâm'ın temel şartlarını yerine getirdikten sonra "ırfan" denen gönül bilgilerini kazanmak ve bu yolla aydınlanarak çeşitli mertebelere ulaşmak ve her mertebede biraz daha olgunlaşmak mümkündür. İrfan, Tanrı'nın insan gönlünde bir nur olarak belirmesidir, insanın ilâhî varlığı sezmesidir. Geçici olan bu dünya varlıklarından kendini ayırabilen kişi, kalıcı öze yönelmeyi başarır ve Tanrı'ya doğru adım adım ilerler.

Severem ben seni candan içeri
Yolum ötmez bu erkândan içeri

Nereye bakarısam gönlüm dolusun
Seni kanda koyam benden içeri

O bir dilberdurur yokdur nişânı
Nişân yokdur bî-nişandan içeri

Beni sorman bana bende değülven
Suretüm boş yürir tondan içeri

Beni benden alana irmez elüm
Kadem kim basa sultandan içeri

Tecelliden nasîb erdi kimine
Kiminin maksadı bundan içeri

Kime deydiyise ol dost nazarı
Anun şû'lesi var günden içeri

Sentün ışkun beni benden alupdur
Ne şîrin derd bu dermandan içeri

Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat marifet andan içeri

Süleyman kuş dilin bilür dediler
Süleyman var Süleyman'dan içeri

Unuttum din diyânet kaldı benden
Bu ne mezhepdurur dinden içeri

Dintün terk edenin küfürdür işi
Bu ne küfürdür îmandan içeri

İlâhi birlîğe ulaşma belli bir disiplin içinde gerçekleşir, temelde tasavvufu kabul eden tarikatlar, bu ilerleme olgunlaşma yolundaki disiplinlerindeki uygulamalarıyla birbirlerinden farklılık gösterirler. Bazı tarikatlar, insanı dünyadan el etek çekmeye yöneltir, zikir ve tefekkürle olgunlaştırır, bazıları İslâmî bilgileri özümleyerek, günlük hayatı bu bilgilerin yardımıyla yaşamayı ve diğer insanlara hizmet ederek, tahammül ederek olgunlaşmayı sağlar. Bazı tarikatlarda ise her iki uygulama zaman zaman belli bir düzen içinde yer alır. Yunus Emre, hiç bir tarikatın üyesi veya kurucusu değildir. Bütün tarikatların, saygıdeğer öncü, pir, veli, örnek insan olarak kabul ettiği birleştirici, bütünleştirici mutasavvıf-şairdir. Yunus Emre, bütün şiirlerinde farklılıkları birlikte görmeyi telkin etmiştir:

Senin ben demekliğin ma'nîde usûl değil
Bu kapı kullarına şaşî bakmak yol değil

Sen sana yarar isen bu sözden duyar isen
Nereye baka isen demegil sen ol değil

Yetmiş iki milletin hem maşûku öldürür
Âşıkı ma'shukundan ayırmaklık fâl değil

Küfrünü atar iken imanın vurma sakın
Hırs bizimle düşmandır bilişlidir il değil

İşbu sözden bir haber muhtasardır muhtasar
Et bir eri ihtiyar kahıtlıktan bol değil

Beşe bu kuş dilidir bunu Süleyman bilir
Sana derim ey hoca bu dil tchî dil değil

Sağa sola bakmadan hoş söyler Taptuk Yunus
Ol gerçeğe âşıklar küllî sağdır sol değil

Yunus Emre, şiirlerinde sürekli olarak farklılıkları hoş görmeyi Allah'ın kullarında Allah'ı görmeyi vurgulamış, bu inançla belirli bir grubun temsilcisi veya üyesi olmamış, birleştiriciliği ve uzlaşmayı temsil etmiştir. İnsanın, misafir olduğu bu geçici dünyada, Allah'ın kullarına hizmet etmenin gerçekte Allah'a hizmet etmek olduğunu vurgulamıştır:

Geldi geçti ömrüm benim şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle (gelir) şol göz açıp yitmiş gibi

İşbu söze Hak tanıktır bu can gövdeye konuktur
Bir gün çıka gide kafesden kuş (kaçıp) uçmuş gibi

Miskin Âdem oğlanını benzeunişler ekinciye
Kimi biter kimi yiter yere tohum saçmış gibi

Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

Bir hastaya vardın ise bir içim su verdin ise
Yarın anda karşı gele Hak şarabın içmiş gibi

maşuk: sevgili, Tanrı
fâl: yorum, geleceği bilmek
bilişli: bildik
il: yabancı
muhtasar: kısa, özetlenmiş
ihtiyar etmek: seçmek
kahıtlık: kılık
beşe: paşa, büyük mevkili kişi

tchî: boş
ol: o
küllî: tamamı, tümünden
şol: su
miskin: fakir; kâmil insan
Âdem oğlanı: insan
gök ekini: olmamış, genç

Bir miskini gördün ise bir eskice verdin ise
Yarın anda sana gele Hak şarabın içmiş gibi

Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalır derler
Meğer Hızır İlyas ola Âb-ı hayat içmiş gibi

Tasavvufî kabullere göre insan Tanrı'ya yükselirken bir çok mânevî basamaklardan geçer. Olgunlaşma yolundaki ilerleyiş, bir çeşit yükseliş niteliği taşıdığından bu geçiş aynı zamanda kâinatın değişik katlarını aşmak, farklı hâllerden geçmek anlamına da gelir. Son kattan sonra, bütün varlık türlerini özünde yansıtan, ilksiz ve sonsuz olan ilâhî kat, nur katıdır. İnsan bu nuru özüne yansıtır. Gönlünde görünüş alanına çıkarır. İrfanla olgunlaşan insanın yetkinliği oranında, Tanrı onun gönlünde nur olarak belirir. Bu nurun belirmesi, insanın Tanrıyı görmesi, idrâki anlamına gelir. Tanrı yalnız gönül gözüyle görülür, irfanın sağladığı olgunlukla sezilir. Yunus Emre, tasavvufun öngördüğü disiplin içinde gerekli mertebelerden geçmiş ilâhî birliğe ulaşmıştır, bu halleri çeşitli şiirlerinde dile getirmiştir:

Hak'tan inen şerbeti içtik elhamdü lillâh
Şol kudret denizini geçtik elhamdü lillâh

Şu karşıkı dağları meşeleri bağları
Sağlık safâlık ile aştık elhamdü lillâh

Kuru idik yaş olduk kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk uçtuk elhamdü lillâh

Vardığımız illere şol safâ-gönüllere
Halka Taptuk ma'nisin saçtık elhamdü lillâh

Beri gel barışalım yad isen bilişelim
Atımız eğrilendi eştik elhamdü lillâh

İndik Rûm'u kışladık çok har ü yer işledik
Uş bahar oldu geri göçtük elhamdü lillâh

Dirfilli pınar olduk irkildik ırmağı olduk
Arık denize daldık taşık elhamdü lillâh

Taptuk'un tapısında kul olduk kapısında
Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdü lillâh

elhamdü lillâh: Allaha hamdolsun
mani: anlam
yad: yabancı
eşmek: gitmek, yol almak
rûm: Anadolu

uş: işte, şimdi, hemen
dirfilli: ayrı ayrı
irkildik: bir araya geldik
tapı: huzur, önünde

Yunus Emre, tasavvufî görüş açısından yaradılışın sırrına ermiş ve bu sırda ulaşmanın yollarını şiirlerinde dile getirmiştir. Bu dünya, gelip geçici güzellikleri, çirkinlikleri, uç mutlulukların ve mutsuzlukların yaşandığı âlemdir, insan, bu dünyadaki olayları yaşarken daima bunların geçici olduğunu haurlamalıdır, ilâhî öze doğru olgunlaşmaya çalışmalıdır. Bu imtihan âlemini yaşarken, çevresindeki insanların da kendisi gibi Allah'ın kulu olduklarını bilerek onlarla iyi ilişkiler içinde olmalıdır. İnsanda kendisini ve çevresini mutsuz eden hırs, kıskançlık, açgözlülük gibi kötü huylar ölümlü olan teninden, nefsinden kaynaklanır. Bu sebeple insan nefsini terbiye etmelidir. Yunus Emre, Risalet-ün Nushiyye isimli mesnevisinde, insanın nefsi ile mücadelesini ve kötü huylarından arınma yollarını anlatmaktadır. Kalıcı olan, Tanrı'nın nefesi olan ruhu ölümsüzdür. Gerçek mutluluk, bu dünyada nefsini terbiye ederek olgunlaşmaya ulaşanlar için Tanrı'ya kavuştuktan sonra vardır. Bu dünyada insan, mutluluğun ve mutsuzluğun, zenginliğin ve fakirliğin geçici örneklerini yaşar. Bu sebeple de tasavvuf yolunu benimseyenler bu dünyadaki mutluluk ve mutsuzlukları tedbirle karşılarlar, çünkü gerçek ve kalıcı olana ulaşmak için bu dünya bir geçit ve imtihan yeridir.

Ma'ni eri bu yolda melûl olası değil
Ma'ni duyan gönüller hergiz ölesi değil

Ten fânidir can ölmez gidenler gene gelmez
Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil

Gevher seven gönüller yüzbin yol eder ise
Hak'tan nasib olmasa nasib olası değil

Sakingil yârin gönlün sırçadır sınımayasın
Sırça sındıktan geri bütün olası değil

Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen
Bin yıl anda durursa kendi dolası değil

Şol Hızır ile İlyas Ab-ı hayât içtüler
Bu birkaç gün içinde bunlar ölesi değil

Yarattı Hak dünyayı Peygamber dostluğuna
Dünyaya gelen gider bâkıy kalası değil

Yunus gözün görürken yarağın eyle bugün
Gelmedi anda varan geri gelesi değil

Yunus Emre'nin şiirleri tahlil edildiğinde, onun İslâmiyet'i, İslâm kültürünü ve tasavvuf

felsefesini özümleyecek, özümlediklerini şiirleştirecek olgunluğu kazandıran iyi bir eğitim ve öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Çağının konuşma dili olan Eski Anadolu Türkçe'sini kusursuz kullanabilen, düşüncelerini, duygularını, felsefî kavramları rahatlıkla ifade edebilecek olgunlukta dil bilgisine sahip olduğu görülmektedir. Risalet-ün Nushiyye isimli mesnevisi ve şiirlerinin büyük bir bölümünde aruz veznini kullanması sonraki asırlarda Türk şiirinin hakim vezni olan aruz veznini kullananların öncüsü olduğunu ve Yunus Emre'nin öğrenim ve eğitiminin sözlü kültürden ibaret olmadığını, resmî eğitimin de söz konusu olduğunu düşündürmektedir.

Yunus Emre, düşünce tarzındaki uzlaşırıcılığı, evrensel doğruları dile getirişi ve usta şairliği sebebiyle Türk Edebiyatı'nın bütün tarzlarını etkilemiştir. Tekke ve Âşık tarzı edebiyatın temsilcileri Yunus Emre'yi pirleri olarak kabul etmişlerdir. Divân Edebiyatı onu daima saygıdeğer mutasavvıf şair olarak kabul etmiş, eserlerinden ilham almıştır. Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatı'nda, hoşgörünün, sevginin sembolü olarak anılmaktadır. Yunus Emre, Türk Edebiyatı'nın Anadolu'da yetiştirdiği ilk büyük şairdir. Yunus Emre'nin şiirleri yaşama şart ve şekilleri ve beklentileri çok farklı olan bugünün insanına da pek çok olumlu ve estetik duygular ulaştırmaktadır. Çünkü, her çağda insanların, uzlaşmaya, paylaşmaya, sevmeye ve sevilmeye ihtiyaçları vardır. Evrensel insan yapısında sağlıklı gelişme sevgi ile gerçekleşmektedir. Yunus Emre, o günden bugüne samimiyetle, inanarak seslenmektedir:

Benim bunda kararım yok ben bunda gitmeğe geldim
Bezîrgânam matâum çok alana satmağa geldim

Ben gelmedim da'vi için benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmağa geldim

Dost esriği deliliğim âşıklar bilir neliğim
Değşirüben ikiliğim birliğe bitmeğe geldim

O hâcemdir ben kuluyum dost bahçesi bülbülüyum
O hâcemin bahçesinde şâd olup ötümeğe geldim

Bunda biliş olan canlar anda bilişirlermiş
Bilişiben hâcem ile halim arz etmeğe geldim

Yunus Emre âşık olmuş ma'suku derdinden ölmüş
Gerçek erin kapısında hâlim arz etmeğe geldim

bezîrgân: tüccar
matâ: satılacak eşya mal, sermaye
davi: dava, mesele, problem, iddia
sevi: sevgi
dost: Tanrı
sırça: cam
sınmayasın: kurnayasın
hakıy: ebedî, sonsuz

yarağın eyle: gerekli, faydalı hazırlığını yap
anda: oraya, öbür dünyaya
esriklik: sarhoşluk
değıştiriben: değıştirmek
hace: hoca, öğretici
şâd: sevinmek
biliş: bildik, tanıdık

KAYNAKLAR

A.Bican Ercilâsun, "Başlangıcından XIII. Yüzyıla Kadar Türk Nazım ve Nesri" Büyük Türk Klâsikleri, İstanbul 1985

Abdülbâki Gölpınarlı, Yunus Emre, Alın Kitaplar (tarih yok)

Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, Ankara 1986

Meydan Larousse Cilt XI- Tasavvuf Maddesi, İstanbul 1973.

SUMMARY

A Study on Yunus Emre in Respect of Turkish Culture

Yunus Emre (A.D.1240-41, A.D.1320-21) who lived in the second half of XIII. century and in the first quarter of XIV. is one of the successors of a worked and progressed Turkish Language and Literary tradition and accumulation. The age in which Yunus Emre lived is both crisis and new formation period for Turkish culture. Yunus Emre was a mystic poet (sufi) who is one of those turning fall into revival, changing the fall into a great civilization depending upon the spiritual realm. Yunus Emre, in all his poems, tries to teach the human beings to understand the differences, to become integrated, to tolerate and to love.

Both Yunus Emre's mystical poem (mesnevi) named "Risalet'ün Nushiyye" (Advice Book) and his other poems are valuable works which teach to comprehend the universe and human beings according to Sufism; explain the ways for living as God wants, and teach man how to cope with himself.

From Yunus Emre's poems, it has been understood that he had a good education and training which helped him to assimilate Islam, Islamic culture and sufi philosophy and caused him to acquire maturity for turning this assimilation into poems. It has also been seen that he could use Old Anatolian Turkish which was the literary language of his term, perfectly, and he had a good command of grammar for expressing his ideas, feelings and philosophical terms easily.

Because of his conciliatory ideas, his expressing universal truth and the quality in his poems, he expresses positive and aesthetical feelings to contemporary people who have different ways and condition of life and expectations since in every age, people are in need of agreement, sharing, love and being loved. Yunus Emre speaks sincerely and faithfully from his age to this age:

I am not in this place to dwell,
I arrived here just to depart.

I'm a well-stocked peddler, I sell
To all those who'll buy from my mart.

I am not here on earth for strife,
Love is the mission of my life

Hearts are the home of the loved one;
I came here to build each true heart.